

אקדמיה בעין הסערה המלצות להתמודדות עם השיח ברשתות

מסמך זה נועד לסייע למוסדות האקדמיים להתמודד עם האתגר שמציב השיח ברשתות החברתיות של הבאות והבאים בשערי המוסד האקדמי. זהו אתגר ארגוני, מוסרי וחברתי מורכב. השאלה העומדת בליבו נוגעת בעקרונות דמוקרטיים ואקדמיים כגון חופש הביטוי וגבולותיו והזכות להליך הוגן, שקוף ושוויוני. כדי למנוע שימוש פסול ומוטה במנגנוני המשמעת האקדמיים בעת הזו, ראוי וחשוב שהמוסדות האקדמיים יעצבו מענה מוסדי סדור, הוגן ושקוף, שיתווה דרך לניהול שיח דמוקרטי שהוא ביקורתי ובו בזמן בטוח עבור כלל העובדים והלומדים בקמפוס, ערבים ויהודים כאחד.

בתקופות של אלימות ומתח ניכרת במוסדות האקדמיים עלייה במספר התלונות על התבטאויות ברשתות החברתיות. השנה, עם פרוץ המלחמה באוקטובר, מוסדות אקדמיים נאלצים להתמודד עם שטף תלונות בהיקף ובעוצמה שלא נראו כמותם בעבר. שטף תלונות, חלקן ענייניות וחלקן כלל לא, מוגשות למוסדות רבים בעיקר נגד התבטאויות של עובדות ועובדים וסטודנטיות וסטודנטים ערבים. בה בעת מתנהל שיח בארגונים ובציבור הדורש נקיטה של הליכים משמעתיים וענישה מיידית. אין ספק כי תפקידה של האקדמיה כמתווה נורמות חברתיות ניכר בעוצמת הסערה שהנושא מעורר, וכי יש צורך דחוף לגבש מדיניות מוסדית סדורה, הוגנת ושקולה אל מול האתגר.

אירועי מתח ואלימות בין אזרחים ערבים לבין אזרחים יהודים בישראל משפיעים על מערכות היחסים בקמפוס. מלחמת אוקטובר 2023 כבר משפיעה על היחסים האלה והיא תמשיך לאתגר אותם. עמדות שהן מנוגדות בעיתות שגרה אך מאפשרות לקיים לימודים ועבודה משותפת, הופכות למקוטבות בעיתות חירום ומאיימות על קיומו של מרקם החיים המשותף בקמפוסים. בזמנים אלה גדל מאוד הפער בין נקודות המבט השונות של יהודים ושל ערבים על האחריות למצב ועל הפתרון הרצוי. בעיתות מלחמה גובר הצורך של כל אחד ואחת להרגיש חלק מקבוצה מוסרית וגובר הצורך בעולם ברור, לעיתים דיכוטומי. בה בעת פוחתת היכולת להרגיש אמפתיה כלפי הצד האחר וגוברת הנטייה לסווג את העצמי ל"אנחנו" ואת הזולת ל"הם" – ובמושגים פסיכולוגיים-חברתיים – ל"קבוצת הפנים" לעומת "קבוצת החוץ", הנתפסת כקבוצה הומוגנית בעלת מאפיינים שליליים.

מאפייני השיח ברשתות החברתיות מגבירים את עוצמת הקיטוב. רשתות חברתיות הן מקור לידע, לביטוי עצמי ולהתארגנות קהילתית וחברתית, אך בה בעת מחקרים מראים כי השיח ברשתות מהדהד מסרים ורגשות המוכרים לנו ומאשש תפיסות ועמדות קיימות. שיח זה מתבסס על מסרים רגשיים לא מורכבים, על טקסטים קצרים ועל שימוש בסמלונים (אימוג'י). תוכנו של השיח במרחב הדיגיטלי גולש בקלות רבה יותר לתוכן פוגעני, גזעני ואלים. יתר על כן, ברשתות נפוצה התופעה של חדשות כזב (פייק ניוז) ונעשה שימוש באמצעים טכנולוגיים כמו בוטים ופרופילים בדויים המקדמים פילוג והסתה. מאפיינים שליליים אלה של הרשתות החברתיות חושפים יהודים וערבים, הניזונים מכלי תקשורת שונים ומנרטיבים שונים ברשתות, להיבטים שונים של המציאות.

מענה מוסדי סדור, הוגן ושקוף, כולל מרכיבים אלה:

01 עקרון חופש הביטוי ועמדתו של המוסד האקדמי	04 הגדרת מדיניות המשמעת
02 גיבוש צוות ערבי-יהודי לניסוח גבולות השיח ומדיניות המשמעת במוסד האקדמי	05 יצירת הליך במוסד בנושא השיח בתקשורת הדיגיטלית
03 מודל הרמזור להגדרת גבולות השיח	06 ניהול ועדות משמעת

להלן המלצות יישומיות לכל מרכיב:

01 עקרון חופש הביטוי ועמדתו של המוסד האקדמי:

הדגישו את ההבדל בין תמיכתו של המוסד האקדמי בעמדות לבין שמירה על הזכות להשמיע עמדות שונות בקמפוס.

לדוגמה: "אנו ערים לכך שבמסגרת דעות לגיטימיות שניתן להשמיע על פי מדיניות המוסד, יושמעו גם דעות שיהיו קשות בעיני חברות והחברים בקבוצות מסוימות ובעיני הנהלת המוסד. חופש ביטוי פירושו לעיתים השמעת דעות שהחברות והחברים בקבוצות אחרות מתנגדים להן בתוקף. שמירה על הזכות לחופש ביטוי אין פירושה שהמוסד האקדמי תומך בכל עמדות הללו או מצדד בהן".

02 גיבוש צוות ערבי-יהודי לניסוח גבולות השיח ומדיניות המשמעת במוסד האקדמי:

◀ ניסוח בעזרת צוות הכולל יהודים וערבים הכרחי מסיבות אלה:

◀ צוות מגוון יציב נורמה מוסדית מכילה, שוויונית והוגנת.

◀ צוות מגוון יאפשר לגבש מדיניות מורכבת ורגישה המכלילה עמדות, חוויות ותפיסות עולם שונות של יהודים וערבים.

◀ מדיניות שנוסחה בצוות יהודי-ערבי תזכה ללגיטימיות נרחבת יותר במוסד האקדמי.

חשוב: מומלץ שהצוות יכלול חברות וחברי סגל יהודים וערבים כדי להעניק משקל רב להחלטות ולהסברים שיושמעו.

03 מודל הרמזור להגדרת גבולות השיח:

חשיבות ומרכזיות רבה נודעת לעקרון חופש הביטוי, אולם מוסדות אקדמיים אינם יכולים להסכין עם שיח אלים, גזעני או שיח התומך באלימות או בגזענות כלפי קבוצה חברתית כלשהי, ערבים ויהודים. היעזרו במודל הרמזור לשם קביעת גבולות השיח ולהגדרתם ולהדגמת שיח לגיטימי באמצעות דוגמאות קונקרטיות.

◀ **אדום: שיח לא לגיטימי: אמירות והתנהגויות המבטאות גזענות, אלימות והכללות המופנות כלפי חברים וחברות מהקבוצות השונות.**

דוגמה: "אני תומכת במעשי החמאס בדרום ב-7 באוקטובר"; "צריך להרוג אזרחים ואזרחים בעזה"; "מוות ליהודים"; "מוות לערבים"; אמירות שליליות המכלילות קבוצה חברתית שלמה; איומים, קללות, אלימות מינית ואלימות בכלל.

◀ **צהוב: אמירות והתנהגויות המביעות תכנים לא מכבדים העלולים לפגוע באחר.**

דוגמה: בדיחה "שחורה" על כאבה של קבוצה מסוימת בימים של כאב ואבל; לעג תוקפני כלפי עמדות שונות; תיאור שלילי ומכפיש של אנשים המחזיקים בדעות שונות.

◀ **ירוק: שיח לגיטימי: אמירות והתנהגויות לגיטימיות.**

חשוב לזכור: שיח לגיטימי אינו שיח ניטרלי. שיח לגיטימי בתקופות של מתח כולל גם הבעה של דעות הנתונות במחלוקת קשה. עם זאת, אף שהוא עלול לעורר אי-נוחות ואף להכעיס, הוא איננו אלים או לעגני בתוכנו ואף לא בנימתו.

דוגמה: "אני נגד הרג של כל אזרחית ואזרח"; "אני נגד הרג של ילדות וילדים"; תפילות; תמונה של מסגד אל-אקצא; פרסומים על הרג ילדות וילדים בעזה; תמונה של ארץ ישראל הכוללת שטחים שמעבר לקו הירוק; "פעולות החמאס הן תוצאה של ההתנתקות"; "פעולות החמאס הן תוצאה של מדיניות הכיבוש והמצור על עזה"; "לחמאס לא אכפת מחיי אדם"; "לצה"ל לא אכפת מחיי אדם"; קריאות לעצירת המלחמה; האשמת אחד הצדדים בביצוע פשעי מלחמה.

04 הגדרת מדיניות המשמעת:

◀ קבעו את הצעדים המשמעתיים שינקטו על בסיס מודל הרמזור. מומלץ: **שיח אדום:** העברה לטיפול ועדת משמעת.

שיח צהוב: הליך חינוכי הכולל שיחה, הסבר והבהרת הגבולות.

שיח ירוק: לגיטימציה מוסדית והכרה בכך שהקמפוס מכיל קבוצות שונות שלהן עמדות שונות.

◀ **פרסמו בעברית ובערבית את גבולות השיח במוסד ואת מדיניות המשמעת:** לאחרונה פנו סטודנטיות וסטודנטים רבים, רובם ערבים, למוסדות אקדמיים בשאלות הנוגעות לתוכן שמותר להביע מתוך חשש כי התבטאויות הנראות לגיטימיות בעיניהם יהיו עילה לצעד משמעת.

05 יצירת הליך במוסד בנושא השיח בתקשורת הדיגיטלית:

על פי רוב, מדיניות המשמעת במוסדות אקדמיים אינה עוסקת באופן נפרד בנושא התקשורת הדיגיטלית. בתקופה זו, שבה גובר השימוש בתלונות נגד התבטאויות ברשתות החברתיות והן מופנות בעיקר נגד ערביות וערבים, נדרשת התייחסות ייחודית לתחום.

- ◀ **הקימו מנגנון לניתוח תלונות הנוגעות לרשתות חברתיות.** מנגנון זה יעזור לקבל החלטות שתושפענה פחות מהטיות ומרגשות קשים. למשל, בדקו:
 - ◀ מתי נכתב הפוסט?
 - ◀ האם המקור מהימן?
 - ◀ האם יש פערים בתרגום?
 - ◀ האם הובנו הפערים התרבותיים והסמליים?
 - ◀ **בניתוח התלונות היעזרו ב**[מודל הרמזור](#).

ניהול ועדות המשמעת

06

זיכרו: כל הליך משמעתי בקמפוס מתמקד במקרה יחיד, אך אופן ההתנהלות וההחלטה עצמה מתווים נורמה מוסרית, ארגונית וחברתית ועליה להיות שוויונית, הוגנת ושקופה.

◀ שוויוניות:

- ◀ **זדאו** שהכתובת המוסדית להגשת תלונה נגישה בערבית ובעברית ושכלל הסטודנטיות והסטודנטים יודעים כיצד והיכן להגישה.
- ◀ יש להקפיד להתייחס לכל תלונה ללא הטיה. יש להתייחס לקריאה מסיתה מצד ערבים באופן זהה לתלונה מסיתה מצד יהודים.

◀ הוגנות:

בזמנים של מתח ואלימות מוסדות אקדמיים נתונים תחת לחץ ציבורי ופנים-מוסדי לפעול מהר ובהחלטיות כדי לא להיחשד בתמיכה בתכנים אלימים ופוגעניים. **דווקא בזמנים אלה, שבהם נפגעת היכולת להבין נקודות מבט שונות קבוצה חברתית שונה, יש להבהיר שביורר של תלונות ייעשה תוך בחינה מעמיקה וסדורה של המקרה ותוך מתן זכות וזמן תגובה לסטודנטית, לסטודנט או לחברת הסגל שנגדם הוגשה התלונה. יש לאפשר מתן תגובה גם אם תוכן התגובה קשה בעיני חלק מהאנשים.**

◀ שקיפות:

פרסמו את תוצאות ההליך בשקיפות, תוך שמירה על פרטיות המעורבים בו. פרסום תוצאות ההליך יתרום לתחושת ההוגנות ויבהיר שוב מהם גבולות השיח לשאר החברות והחברים בקהילת המוסד האקדמי.

לסיכום:

חשוב לזכור כי למהלכים של הגדרת השיח וקביעת הליך הברור המשמעותי לתלונות העוסקות בשיח ברשתות החברתיות השפעה ארוכת-טווח על כל הבאות והבאים בשערי הקמפוס, ערבים ויהודים. **מהלכים אלה יכולים להשתית תחושת ביטחון וקהילה מחד גיסא, אך מאידך גיסא הם עשויים להביא לידי תחושות ניכור, משטור יתר, רדיפה, צנזורה והפליה.** לכן יש להתייחס למהלכים אלה בכובד ראש ולעצב הליך שקוף וסדור שבו ייצוג לערבים וליהודים (וקבוצות רלוונטיות אחרות אם עולה הצורך). להליך כזה סיכוי טוב יותר להיות הוגן ולגיטימי ולהתוות נורמת התנהלות סובלנית ודמוקרטית בקמפוס גם בימים של שגרה, שכולנו מקוות ומקווים שיבואו על כולנו לטובה.

המדריך נכתב על ידי החוקרות והחוקרים של **מרכז אקורד - פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי** - ארגון המשותף לאוניברסיטה העברית. המרכז מקדם יחסים שוויוניים, סובלניים ומכבדים בין הקבוצות השונות בחברה הישראלית, תוך יישום ידע מתחום הפסיכולוגיה החברתית הנוגע ליחסים בין קבוצות.

לדיון נרחב ופרטני יותר על התמודדות עם מצבים של מתח ואלימות בין קבוצות באקדמיה אנא פנו ל"**מדריך לאקדמיה: כלים להתמודדות עם אתגרים בזמנים מתוחים**" המדריך נועד לסייע למוסדות אקדמיים להתמודד עם מצב של מתיחות ועימותים במערכת היחסים בין הקבוצות השונות בכיתות, במשרדי הקמפוס, בשערים ובמרחבים המשותפים בקמפוס. הוא מציע כלים יישומיים והמלצות להנהלה, לסגל האקדמי ולסגל המנהלי במוסדות האקדמיים, המסייעים בהתמודדות עם הסערות בין הקבוצות שעלולה להביא איתה תחילת השנה האקדמית.

מרכז אקורד מזמין אתכן ואתכם להיעזר בתובנות ובהמלצות המופיעות במדריך זה ולהתייעץ איתנו בנושא. ניתן לפנות אלינו בדוא"ל achord@mail.huji.ac.il דעתכם חשובה לנו. נודה על מילוי **משוב** קצר על המדריך.

המדריך נכתב על ידי צוות תחום אקדמיה: ד"ר שרית לארי, ד"ר מאיה דה־פריס, ד"ר נעמי פריש־אבירם. השתתפו בחשיבה: ד"ר מיכל שוסטר, ד"ר רנא עבאס, ד"ר נעה ולדן, אומייה פאעור־מסרי, מיכל ברק, רון גרליץ. תודה מיוחדת לעידן רינג, סמנכ"ל קהילה וחברה באיגוד האינטרנט הישראלי. עריכת לשון: ד"ר נחמה ברוך | עיצוב גרפי: שני צדוק

